

Sygn. akt I Ca 408/23

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 września 2023 roku

Sąd Okręgowy w Sieradzu Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący sędzia Joanna Skłodowska

Sędziowie Przemysław Majkowski

K. P.

Protokolant Elwira Kosieniak

po rozpoznaniu w dniu 13 września 2023 roku w Sieradzu

na rozprawie

sprawy z powództwa A. S.

przeciwko M. P. (1)

o zachówek

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Rejonowego w Łasku

z dnia 13 marca 2023 roku, sygnatura akt I C 254/19

zmienia zaskarżony wyrok w punktach 1 i 2 w ten sposób, że oddala powództwo w całości;

przyznaje adwokatom R. G. i P. N. zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronom z urzędu w postępowaniu apelacyjnym w kwotach po (...) (dwa tysiące dwieście czternaście) złotych brutto, którą nakazuje wypłacić ze Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Łasku.

Sygn. akt. **I Ca 408/23**

UZASADNIENIE

Pozwem z 14 marca 2019 r., skierowanym do Sądu Rejonowego w Łasku, powód A. S. domagał się zasądzenia od pozwanej M. P. (2) na swoją rzecz z tytułu zachowku kwoty 60 000 złotych z odsetkami ustawowymi od 12 marca 2019 r. do dnia zapłaty.

W odpowiedzi na pozew pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości na koszt powoda.

Wyrokiem z 13 marca 2023 r., wydanym pod sygn. akt I C 254/19, Sąd Rejonowy zasądził od pozwanej na rzecz powoda 30 000 złotych z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 12 marca 2019 r., a w pozostałym zakresie oddalił powództwo. Nakazał również wypłacić z Kasy Sądu Rejonowego w Łasku na rzecz adw. R. G. oraz adw. P. N. po 4 428 złotych dla każdego z nich z tytułu zwrotu kosztów zastępstwa prawnego stronom z urzędu.

Powyższe rozstrzygnięcie zapadło na podstawie następujących ustaleń i wniosków:

J. S. zmarła 5 września 2018 r. w P. jako wdowa. Miała troje dzieci: M. P. (2), A. S. i M. S..

Postanowieniem z 8 stycznia 2019 r., Sąd Rejonowy w Łasku stwierdził, że spadek po J. S., na podstawie testamentu notarialnego nr rep. A 5276/2014, otwartego i ogłoszonego w Sądzie Rejonowym w Łasku w dniu 8 stycznia 2019 r., nabyła w całości córka spadkodawczyni M. P. (2), córka J. i W..

W skład spadku po J. S. wchodzi prawo własności nieruchomości położonej w P., składającej się z lokalu mieszkalnego nr (...), znajdującego się w budynku mieszkalnym położonym przy ul. (...), objętego księgą wieczystą nr (...) o wartości 235 000 złotych.

Spadkodawczyni J. S. dokonywała na rzecz swoich dzieci na przestrzeni lat darowizn pieniężnych w różnych kwotach. Żadna z darowizn nie była udokumentowana.

Powód A. S. z uwagi na posiadanie schorzenia zakwalifikowany jest do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności. Zdolny jest do wykonywania pracy w warunkach chronionych. Niepełnosprawność istnieje od 15 czerwca 2017 r.

Jak zauważył Sąd pierwszej instancji, powód jest uprawnionym do zachowku z mocy art. 991 § 1 k.c.

Przywołując przepisy art. 992 - 996 k.c., Sąd Rejonowy uzna, że do czystej wartości spadku należy zaliczyć wartość lokalu mieszkalnego nr (...) znajdującego się w budynku mieszkalnym położonym przy ul. (...), objętego Kw nr (...) wynoszącą 235 000 złotych. Do tej kwoty należy doliczyć darowizny dokonane przez spadkodawczynię, które zostały przyznane przez strony postępowania w trakcie składania zeznań: na rzecz powoda A. S. w kwocie 14 000 złotych i na rzecz pozwanej M. P. (2) w kwocie 16 000 złotych.

Sąd dokonał wyliczenia zachowku, przyjmując, że powód nie jest trwale niezdolny do pracy w następujący sposób: 235 000 złotych + 14 000 złotych + 16 000 złotych = 265 000 złotych; 265 000 złotych : 3 = 88 333 złotych; 88 333 złotych : 2 = 44 165 złotych; 44 165 złotych - 14 000 złotych = 30 165 złotych.

W ocenie Sądu nie było podstaw do obniżenia należnego powodowi zachowku na podstawie art. 5 k.c., pozwana nie wykazała bowiem takich zachowań powoda względem niej i spadkodawczyni, które mogłyby zostać ocenione negatywnie. Także sytuacja majątkowa i osobista pozwanej nie uzasadniała przyjęcia, że żądanie od niej zapłaty zachowku pozostaje w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego.

O zwrocie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronom z urzędu orzeczono na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r.

w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu.

Apelację od powyższego orzeczenia wniósł pełnomocnik pozwanej, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając mu:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj.:

a) art. 991 § 2 k.c. poprzez uznanie, że powód nie otrzymał należnego mu zachowku w postaci uczynionych przez spadkodawczynię darowizn, a tym samym iż przysługuje mu roszczenie przeciwko spadkobiercy o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku, podczas gdy powód otrzymał należny zachówek w postaci poczynionych przez zmarłą darowizn, a w konsekwencji błędne uznanie, iż należny jest powodowi zachówek;

b) art. 993 § 1 k.c. poprzez zaniechanie doliczenia do spadku darowizn poczynionych przez spadkodawcę na rzecz powoda, podczas gdy przy obliczaniu zachowku należy doliczyć do spadku dokonane przez spadkodawczynię darowizny;

c) art. 994 § 1 k.c. poprzez uznanie, iż darowizny dokonane przez spadkodawczynię na rzecz powoda były darowiznami drobnymi, zwyczajowo przyjętymi w danych stosunkach, niepodlegającymi doliczeniu do spadku przy obliczaniu zachowku, podczas gdy przy prawidłowym przyjęciu ich wartości, tj. zwaloryzowaniu poprzez odniesienie do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, należało uznać, iż nie były to darowizny drobne i winny zostać doliczone do spadku;

d) art. 995 § 1 k.c. poprzez błędne ustalenie wartości przedmiotu darowizn według cen z chwili ich dokonania, a zatem bez dokonania ich waloryzacji, podczas gdy przy ustaleniu wartości darowanych środków pieniężnych winno nastąpić w oparciu o przeciętne miesięczne wynagrodzenie w dacie dokonania darowizn i w chwili orzekania o zachowku;

e) art. 996 § 1 k.c. poprzez niezaliczenie na należny powodowi zachówek wszystkich darowizn dokonanych przez spadkodawczynię na rzecz uprawnionego do zachowku, podczas gdy wszelkie darowizny dokonane na rzecz uprawnionego do zachowku winny zostać zaliczone na poczet należnego mu zachowku;

f) art. 997¹ § 1 k.c. poprzez brak obniżenia zasądanego zachowku oraz brak rozłożenia go na raty, podczas gdy pozwana z uwagi na swoją ciężką sytuację osobistą i finansową wносиła o jego obniżenie oraz rozłożenie na raty, a sytuacja faktyczna uzasadnia jego obniżenie oraz rozłożenie na raty;

g) art. 481 § 1 k.c. poprzez ustalenie, iż odsetki ustawowe za opóźnienie należą się stronie powodowej od dnia 12 marca 2019 r. do dnia zapłaty, podczas gdy roszczenie o zachówek staje się wymagalne z chwilą określenia przez sąd jego wysokości według cen z daty orzekania o nim;

h) art. 5 k.c. poprzez uznanie, iż brak było podstaw do obniżenia bądź oddalenia roszczenia o zachówek, podczas gdy zasądzenie zapłaty zachowku jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego z uwagi na niedopełnianie obowiązków rodzinnych przez powoda względem spadkodawczyni, jak również z uwagi na sytuację osobistą i majątkową pozwanej;

2. naruszenie przepisów prawa procesowego, które miało istotny wpływ na wynik postępowania, tj.:

a) art. 245 k.c. w zw. z art. 227 k.c. w zw. z art. 243² § 1 k.c. poprzez bezzasadne pominięcie dowodu w postaci dokumentu prywatnego i brak ustalenia stanu faktycznego w oparciu o zgromadzony materiał dowodowy w postaci dokumentu prywatnego, tj. oświadczeń podpisanych przez powoda potwierdzających otrzymywane przez niego darowizny, podczas gdy dokument prywatny stanowi dowód tego, że osoba która go podpisała złożyła oświadczenie w nim zawarte, zaś złożony do akt sprawy stanowi dowód bez wydawania odrębnego postanowienia;

b) art. 230 k.c. poprzez uznanie, iż powód zaprzeczył otrzymaniu wskazywanych przez pozwaną darowizn, podczas gdy powód nie kwestionował autentyczności złożonych oświadczeń poświadczających otrzymane przez niego darowizny, jak również faktu ich otrzymania, a jedynie wskazywał, iż pozwana również otrzymywała darowizny od spadkodawczyni;

c) art. 232 k.p.c. poprzez uznanie, iż pozwana nie sprostowała wykazaniu, iż powód otrzymał liczne darowizny od spadkodawczyni oraz iż sytuacja osobista i majątkowa pozwanej jest zła, podczas gdy okoliczność otrzymania darowizn ta wynika z zeznań pozwanej i poparta stosownym dokumentem w postaci oświadczeń podpisanych przez powoda złożonych przez pozwaną w poczet materiału dowodowego, zaś zła sytuacja osobista i majątkowa wynika z zeznań pozwanej oraz złożonego oświadczenia o stanie rodzinnym i majątkowym;

d) art. 253 k.c. poprzez uznanie, iż powód zaprzeczył prawdziwości oświadczeń potwierdzających otrzymane przez niego darowizny, podczas gdy nawet jeśli powód zaprzeczałby ich prawdziwości to winien on okoliczność tę udowodnić;

e) art. 233 § 1 k.p.c. poprzez brak wszechstronnego rozważenia zebranego materiału i dokonanie dowolnej a nie swobodnej jego oceny, poprzez:

- bezzasadne danie wiary zeznaniom powoda oraz świadkom G. S., B. O., podczas gdy ich zeznania są niespójne, niekonsekwentne i pozostają w sprzeczności z pozostałym zgromadzonym materiałem dowodowym, w tym w szczególności z zeznaniami pozwanej, świadka M. P. (3), P. F.,

- bezzasadną odmowę dania wiary dokumentom prywatnym w postaci oświadczeń powoda o otrzymywanych darowiznach oraz pokwitowań dokonywanych darowizn, podczas gdy są one spójne z pozostałym materiałem dowodowym, a ich prawdziwość nie została zakwestionowana przez pozwanego, a w konsekwencji błąd w ustaleniach faktycznych

i przyjęcie, iż ewentualnie należny powodowi zachówek nie został wyczerpany przez darowizny dokonane przez matkę na rzecz powoda, jak również iż żadna z darowizn dokonana na rzecz powoda nie była udokumentowana, i tym samym że powodowi przysługuje roszczenie o zapłatę zachowku w kwocie 30 000 złotych, podczas gdy przy prawidłowych ustaleniach faktycznych Sąd winien dojść do przekonania że kwota należnego zachowku została zaspokojona przez darowizny dokonywane przez zmarłą, a nadto iż darowizny te są w większości stwierdzone dokumentem prywatnym w postaci oświadczeń powoda oraz pokwitowań.

W oparciu o wskazane zarzuty skarżący wniósł o:

zmianę wyroku poprzez oddalenie powództwa w całości;

zasądzenie kosztów postępowania za obie instancje na rzecz pozwanej od strony powodowej, wg norm przepisanych;

zasądzenie na rzecz adw. P. N. kosztów udzielonej pomocy prawnej z urzędu pozwanej, nie uiszczonych w całości ani w części, wg norm przepisanych.

Pełnomocnik powoda domagał się oddalenia apelacji i zasądzenie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie.

Przede wszystkim zgodzić należy się ze skarżącym, że w kontekście mających zastosowanie prawidłowo wykładanych przepisów prawa materialnego, Sąd nie dokonał na podstawie przeprowadzonych w sprawie dowodów pełnych ustaleń faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia (art. 227, 243², 245 k.p.c.).

Chodzi tu przede wszystkim o art. 994 § 1 k.c., który stanowi, że przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, ani dokonanych przed więcej niż dziesięć laty, licząc wstecz od otwarcia spadku, darowizn na rzecz osób niebędących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku. Otóż, w ślad za utrwalonymi i niekwestionowanymi poglądami doktryny prawa cywilnego i judykatury, wskazać należy, że prawidłowa wykładnia tego przepisu wskazuje, że niemożność doliczania do spadku po upływie dziesięciu lat, licząc wstecz od otwarcia spadku, dotyczy tylko darowizn, dokonanych na rzecz osób obcych, niebędących ani spadkobiercami ani uprawnionymi do zachowku. Nie ma znaczenia przy tym znaczenia, czy jest to spadkobierca ustawowy czy testamentowy, skoro przepis takiego rozróżnienia nie wprowadza. Darowizny dokonane na rzecz osób będących spadkobiercami podlegają zaś doliczeniu do spadku, choćby zostały poczynione dawniej

niż na dziesięć lat przed otwarciem spadku (vide: *B. M. (red.), S. A. (red.), Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, Lex, C. J. (red.), N. P. (red.), Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, Lex, F. M. (red.), H. M. (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki (art. 922-1087), Lex, G. J. (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki, wyd. II, Lex, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2014 r., I CSK 252/13, LEX nr 1438403).*

Sąd Rejonowy zaś całkowicie pominął, że z dokumentu w postaci oświadczenia z 10 kwietnia 1989 r., załączonego do akt sprawy, a niekwestionowanego przez powoda wynika, że A. S. otrzymał wówczas od rodziców 140 000 000 starych złotych z przeznaczeniem na wykup i urządzenie mieszkania spółdzielczego, w związku z czym zadeklarował, że nie będzie wnosił roszczeń do spadku po rodzicach. Przyjąć zatem należy, że każde z rodziców darowało wówczas powodowi po 70 000 000 starych złotych. Na rozprawie apelacyjnej powód wyjaśnił także, że pieniądze otrzymane od rodziców (nie licząc części przeznaczonej na urządzenie mieszkania) stanowiły około połowy kosztów, jakie musiał wówczas ponieść, aby zostało mu przyznane spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, które przysługuje mu do dnia dzisiejszego, a którego obecną wartość powód szacuje na około 200 000 złotych. Nie budzi wątpliwości że darowizny tej nie sposób zaliczyć do drobnych w rozumieniu art. 994 § 1 k.c. Drobna wartość musi oznaczać bowiem, że stosując kryterium subiektywno-objektywne, dokonanie tego rodzaju darowizny nie stanowi jakiegokolwiek problemu dla darczyńcy, nie jest także istotną korzyścią majątkową z punktu widzenia obdarowanego. Zatem darowiznę należało uwzględnić przy obliczaniu zachowku, stosownie do brzmienia art. 993 k.c.

Jak stanowi art. 996 § 1 k.c., darowizny dokonane przez spadkodawcę na rzecz uprawnionego do zachowku zalicza się na należny mu zachówek. Zgodnie z art. 995 § 1 k.c., wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalania zachowku. Darowizna uczyniona w 1989 r. winna zatem zostać zwaloryzowana do jej wartości z chwili ustalania substratu zachowku.

Jak już wskazano, na podstawie twierdzeń samego powoda można przyjąć, że suma otrzymana w drodze darowizny od matki - 70 000 000 starych złotych, odpowiada co najmniej 1/4 wartości prawa do lokalu, które powodowi w dalszym ciągu przysługuje, czyli wartość darowizny wg dzisiejszych cen stanowi co najmniej 50 000 złotych. Jest to wersja bardzo dla powoda korzystna, bowiem z treści oświadczenia z 1989 r. nie wynika, że otrzymana od rodziców suma stanowiła jedynie część związanych z lokalem kosztów, a nadto nie uwzględnia wydatków przeznaczonych na wyposażenie mieszkania. Znacznie większą wartość uzasadniałaby również waloryzacja poprzez odniesienie do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, które w 1989 r. wynosiło 206 758 starych złotych, a zatem kwota darowizny stanowiła wówczas 338 takich wynagrodzeń.

Jednocześnie powód nie wykazał, aby rodzice dokonywali innych darowizn na rzecz pozwanej poza tymi, które zostały uwzględnione przez Sąd Rejonowy.

Zatem, po uzupełnieniu ustaleń, stosując zasady obliczania zachowku wskazane w art. 992 - 996 k.c., należało przyjąć, że do kwoty czystej wartości spadku po J. S.

- 235 000 złotych, należy doliczyć darowizny dokonane przez spadkodawczynię: na rzecz powoda A. S. o wartości 64 000 złotych i na rzecz pozwanej M. P. (2) o wartości 16 000 złotych. Wartość spadku wynosi więc 315 000 złotych, a należny powodowi zachówek - 52 500 złotych (315 000 złotych : 3 = 105 000 złotych: 2 = 52 500 złotych). Na zachówek ten - na podstawie art. 996 k.c. - należało zaliczyć otrzymane przez powoda darowizny o łącznej wartości 64 000 złotych, które kwotę zachowku przewyższają. Oznacza to, że powodowi roszczenie z tytułu zachowku po matce nie przysługuje, a powództwo podlega oddaleniu.

Mając na uwadze, że już tylko z przedstawionych względów uzasadnione jest uwzględnienie wniosków apelacji, zbędne jest odnoszenie się do pozostałych zwartych w niej zarzutów.

Z uwagi na powyższe, na podstawie art. 386 § 1 k.p.c., Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony wyrok w punktach 1 i 2 w ten sposób, że oddalił powództwo w całości.

Na podstawie § 2, 4 oraz 10 ust. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, przy zastosowaniu stawki z § 2 pkt 5 w zw. z § 10 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia ministra sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie, przyznano adwokatom R. G. i P. N. zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronom z urzędu w postępowaniu apelacyjnym w kwotach po 2 214 złotych brutto.